

Lerend Netwerk 'Oriëntatie van Sociaal Werk op Duurzame Ontwikkeling'

Verslag bijeenkomst 18 februari 2011

Aanwezigen: Pieter Lievens (KH Kempen), Rudy Dhont (KH Leuven), Katrien Van Poeck (Vlaamse overheid – dept. LNE), Jef Peeters (KH Leuven), Jürgen Loones (Vlaamse overheid – dept. LNE), Frank Monsecour (Arteveldehogeschool), Tom Lazou (Jeugddienst Globelink), Mathijs Wouters (Jeugddienst Globelink), Greet Van Dael (Jeugddienst Globelink), Muriel Geldhof (Vlaamse overheid – dept. LNE), Kathy Masolyn (Netwerk Bewust Verbruiken).

Verontschuldigd: Elke Vanwildemeersch (Vlaamse overheid – dept. LNE), Soetkin Vanbeselaere (Jeugddienst Globelink), Tiny Alaerts (Jeugddienst Globelink), Emke Dierickx (HU Brussel), Wim Van Opstal (KH Leuven), Michel Tirions (Artesis), Nancy De Blicq (Hogent), Jan Brodala (KH Kempen), Danny Anné (HOWEST), Agnes Verbruggen (Hogent), Wendy Derynck (KATHO).

Veerkracht denken: bespreking artikel Rudi Dhont (Oikos 55)

Welke lessen trekken we uit veerkracht denken voor onze modellen, aanpak, curricula,...:

- × Rudy: Je kan verschillende brillen opzetten om naar de dingen te kijken. Die brillen zijn de denkkaders waaruit we vertrekken. Ons huidig wereldbeeld is er vaak een van onbegrensdheid, een ecologisch wereldbeeld (waarin de ecologische voetafdruk een kernbegrip is) is een beeld van begrensdheid. Daarentegen Als onze bril die van het veerkracht denken is, dan is een concept als de ecologische voetafdruk en de grenzen die daarbij komen kijken minder relevant. Wat gebeurt er als we proberen de bril van het veerkracht denken doelbewust op te zetten om bijvoorbeeld naar activering, in beweging brengen, armoede bestrijden te kijken?
- × Kernconcepten:
 - **Eenheid** waarnaar gekeken wordt = sociaal ecologisch systeem (SES). Dit heeft een dynamisch karakter. Het menselijke handelen maakt deel uit van dit systeem. Je kijkt hierbij hoofdzakelijk naar de verbindingen. Niet naar het sociale, niet naar het economische, niet naar de mens, niet naar de natuur, maar naar de relatie mens/natuur
 - Er zijn allerlei **dynamieken** met regimes en landschappen in een wereld met complexe adaptieve systemen. Er is voortdurend verandering. Er zitten allerlei drempels in zo'n systeem: trage variabelen die plots kunnen overgaan in onvoorziene dynamieken. Eén van de consequenties daarvan is dat we eigenlijk nooit (helemaal) weten wat er gaat gebeuren. Als iets verandert, verandert alles
 - **Eigenschappen**: Veerkracht van een systeem is maar mogelijk als er:
 1. diversiteit is. Dit is iets anders dan 'kwetsbaar afhankelijk', maar

- wel hoge diversiteit.
2. modulariteit is. Hierbij functioneert iets nooit op zichzelf, maar is tegelijk ook nooit 'totally connected'
 3. er korte terugkoppelingen zijn. Een voorbeeld hiervan is CO₂-krediet, je koopt een artikel en dienst (vliegtuigticket) en er hangt onmiddellijk een etiket aan dat je feedback geeft. Geld = schuld = feedback over later en elders.
 4. constante bewegingen zijn. Een SES situeert zich altijd in een groter landschap. In die dynamiek zitten er schokken en verstoringen (van binnenuit of van buitenaf). Dit geeft 'veerkracht' een andere betekenis. Het is belangrijk om wenselijke systemen veerkrachtiger en niet wenselijke systemen minder veerkrachtig te maken. Vanuit duurzaamheidskijken ligt de klemtoon op het 'shock-moment': hoe realiseert het SES veerkracht door 'adaptability' én 'transformability'. Zo kunnen financiële systemen heel veerkrachtig zijn. "Banks too big to fail" vs. "Banks too big to bail".
- In veerkracht denken maakt men veel gebruik van **adaptieve cycli van groei, instandhouding, ontbinding en reorganisatie** (cf. ecologie). Er zijn grote en kleine 'lussen' op verschillende niveaus (van de maagfunctie, tot de persoon als systeem, van de persoon in zijn organisatie, de organisatie in de samenleving tot de samenleving in ons ecosysteem, ons ecosysteem in het zonnestelsel tot het zonnestelsel in onze Melkweg. Dit noemt men 'panarchie'. Grote, tragere lussen hebben een geheugenfunctie (meestal omdat ze stabiel zijn), kleine lussen een revoltefunctie. Dit is eigenlijk een polyarchie, geen hiërarchie. Kleinere SES-en, kleinere cycli zijn evenwaardig aan grotere cycli. Vandaar dat ook **panarchie** een kernconcept is in het veerkracht denken.
 - Welke houding past dan bij veerkracht denken? In één woord samengevat: **leren**. Het gaat om lerende en zelforganiserende systemen. Dit kan op twee manieren vormgegeven worden:
 - 1. door actief 'adaptief management'. Hierbij wordt het leereffect gecreëerd door 'puchen en duwen' aan het systeem om te zien hoe het SES erop reageert. Zo beïnvloeden bepaalde uitspraken het systeem.
 - 2. door scenario-ontwikkeling (scenario-building) waarbij alle stemmen binnen een SES mee kunnen 'spreken' (plastisch uitgedrukt; het water, de lucht, de eekhoorns in het SES kunnen mee spreken. Dus niet iedereen rond het groene, rode of blauwe verhaal). Alle 'stakes' en alle scenario's! Het komt er op neer om niet te kiezen voor een bepaald scenario maar om voortdurend alle scenario's open te houden Zo 'kiest' de Transition Town movement voor Piekolie als scenario voor externe verstoring, maar evengoed kan migratie de grootste shock zijn die ons SES te verwerken heeft.
 - × Frank: Bij een eerste lezing kwam de tekst over als een verfijnde vorm van systeemdenken (organisatieleer en organisatie management). Wat vandaag ontbreekt in de onderwijscontext, is inzicht in de ecologie en het ecologisch denken. Is daar al mee geëxperimenteerd? Hoe implementeer je zoiets in het (hoger) onderwijs?
 - × Rudy: De kerngedachte is eigenlijk: "Ken je ecologie". Maar wat zit er in voor bedrijfsmanagement (waar Rudy lesgeeft)? Wat is de geld-ecologie? Wat betekent de sociale ecologie voor een bedrijfsmanager? Hoe kan de sociale en culturele diversiteit een plaats krijgen? Hoe vertel je deze onderlinge verwevenheid? Ons onderwijs gebeurt met het 'hoofd'. Als dit gebeurt met de 'voeten', verandert dit. Maar hoe pak je dat aan? Ik heb daar heel veel ideeën over die ik maar niet uitgevoerd krijg. Bv. studenten moeten in mijn lessen de ideeën en principes uit perma-cultuur vertalen in wat volgens hen 'perma-business' is, maar eigenlijk zouden ze gewoon een jaar land- en tuinbouw moeten gaan volgen. Ecologie kan je niet uitleggen met een beamer en laptop ("studenten

moeten met hun *pollen* in de grond”, ‘ter plekke’ zoals de oefening van het REVAL?-project). Voeding, eten, natuur,... zijn noodzakelijke aangrijpingspunten. Zoiets moet je ‘ter plekke’ kunnen leren. Ons onderwijs zou in de lokale ecologie moeten ingebed raken. Voor sociaal werk zou deze oefening kunnen bestaan in het bekijken van een OCMW als SES en haar relaties in stof- en energiestromen met de omgeving.

- ✘ Jef: Is de moeilijkheid niet dat er geen lokale economie is? We moeten vertrekken van een context die niet ideaal is. Hoe overbrug je dit? Wat is een zinvol traject om onze samenleving op een beter spoor te krijgen.
- ✘ Rudy: Alles is tegenwoordig ge-outsourced. Zo krijg je een keten van bedrijven die enkel financieel gemanaged worden. In de analyse van ‘veerkracht denken’ maakt dat ons heel kwetsbaar. Schaal is zeer belangrijk bij SESen. We zoeken meestal naar die dingen die ‘opgeschaald’ kunnen worden (liefst naar heel Vlaanderen in termen van Duurzame ontwikkeling), maar misschien moeten we dat juist niet doen en zoeken naar dingen die niet opschaalbaar zijn, bijvoorbeeld in lokale sociaalecologische histories
- ✘ Frank: Het element natuur- en milieubewustzijn is toch ook wel cruciaal (natuur is een basisbehoefte)Waar kunnen we dat besef in ons onderwijsstructuur herstellen? Bij mijn startles heb ik het bv. over het belang van natuur voor gezondheid, veiligheid,... Vanuit zo’n klassiek wetenschappelijk denken krijg je studenten mee.
- ✘ Rudy: Het zou leuk zijn om van daaruit nog een stap verder/dieper te kunnen zetten. De natuur als iets ‘utilitair’ (nodig voor veiligheid, gezondheid, enz.) optillen naar een spiritueel niveau. Er gebeurt iets heel belangrijks al we beseffen dat de natuur = ik. Leven is ‘ook’ iets individueels.
- ✘ Katrien: Leren we zo’n dingen niet eerder (systematisch) af in het onderwijs? Hebben jonge kinderen niet vanzelf een veel sterkere band met de natuur? In die zin verandert dan het paradigma van ‘hoe brengen we het in EDO bij’ naar ‘hoe houden we het in leven’.
- ✘ Rudy: We veranderen voortdurend. Enkele jaren geleden keek Rudy ernaar vanuit ‘designing change’, nu denkt hij er eerder over in termen van complexe systemen. De vraag is dus niet hoe we verandering realiseren, maar misschien eerder hoe we ze niet langer blokkeren. Systemen zijn altijd adaptief, anders gaan ze dood. En les die lukt en waarbij je automatisch de juiste woorden vindt, dan voel je dat. *Het* (systeem) heeft ons m.a.w. het leven neemt over. “Ik sta versteld dat *het* ons pakt.
- ✘ Tom: Leren moet inderdaad plaatsvinden op de plaats waar mensen leven. We moeten hen laten nadenken over complexe structuren en systemen vanuit hun eigen systeem.
- ✘ Rudy: Er is nog altijd een soort verborgen, ondergesneeuwde ‘inheemsheid’ (‘hidden indigenusness’, zoals Stephan Harding stelt in zijn “Gaia Theory & Deep Ecology”, waarover overigens een interessante video integraal op YouTube staat) aan mensen. We moeten dat niet meer aanleren, maar mensen de kans geven dit te ontdekken (hoe we als mens verbonden zijn met de dans van het leven). Dit ontdekken en losmaken van ‘unused potentials’ die aanwezig zijn in onze verborgen inheemsheid dat is dat de rol van een docent kan zijn. Jammer genoeg staat onderwijs en cultuur dit vaak in de weg. We moeten ook beseffen dat we levende systemen niet kunnen sturen. We kunnen wel één en ander proberen, maar een levend systeem bepaalt uiteindelijk zelf. Citaat van Ernst Friedrich Schumacher: “Wie het gevecht met de natuur aangaat en wint, zal merken dat hij in het verliezende kamp zit”. Levende systemen kan je niet sturen. Je kan duwen, schoppen, verleiden, inspireren maar het levend systeem beslist zelf hoe erop reageren (niet: hoe het erop reageert, want dat is oorzaak-gevolg denken)
- ✘ Jürgen: Maakt het dan nog iets uit wat we doen? Moeten we streven naar een bepaald eindresultaat – en welk dan?
- ✘ Rudy: We kunnen het als mens niet laten ergens naartoe te willen. De finaliteit van ons streven kan zijn: het kennen van het functioneren en de dynamismen in

onze SESsen en de wenselijke toestand van een SES veerkrachtiger maken. De mens kan het niet laten ergens naartoe te willen. Het overkomt ons allemaal en je grijpt sowieso in (als een velouren aap).

- × Tom: Globelink heeft in zijn visietekst staan dat de organisatie gelooft in de maakbaarheid van de wereld. Moeten we dit niet in vraag stellen?
- × Rudy: Het gaat niet enkel om de wereld 'maken' of een passieve toeschouwer zijn. We hebben hoe dan ook invloed. Iedereen grijpt voortdurend in, willen of niet. De moeilijkheid van systeemdenken is dat het op zich geen oplossingen biedt, maar wel helpt om dingen te verstaan. Maar een beter verstaan van de werkelijkheid geeft wel een beter inzicht in bv. actief adaptief handelen, hoewel de onzekerheid altijd blijft. Het gaat niet om het systeem, niet om een roadmap, niet om een implementatie noch output... het gaat om "ondanks plannen maar dankzij dromen". Met andere woorden dit systeemdenken biedt geen oplossing maar wel een verstaan. Taal, spreekwoorden en aanvoelen kan daar soms heel behulpzaam in zijn. We spreken over: 'een druppel op een hete plaat' en over 'de druppel die de emmer doet overlopen'. Maar het kan wel dezelfde druppel zijn. De mens (als *naked apes* and met zijn *selfish genes*) kan dromen, kan reflexief zijn en heeft omwille van zijn technologie een invloed op het systeem maal 400. De neolitische revolutie was niet democratisch, maar werd mogelijk.
- × Pieter: Is er in dit denkkader ook aandacht voor kwaliteit van leven?
- × Rudy: Dit artikel gaat hier niet op één, hoewel het zeer belangrijk is. Mensen moeten het daar uiteraard samen over hebben. Wat is 'het goede leven'?
- × Jef: Veerkracht denken kan geen ethische principes leveren; het geeft inzicht in de dynamiek van systemen. Ethiek heeft te maken met reflexiviteit.
- × Rudy: Er is nu heel wat interessant literatuur over de 'commons' n.a.v. de Nobelprijs economie voor Elinor Öström . De 'commons' zijn ook SESen. Hoe we daarmee omgaan is een ethische kwestie, en dat heeft te maken met visie en overtuigingen. In hoe we omgaan met deze commons (ruim te begrijpen als instellingen, weilanden, koeien, ...) is niet democratisch omdat niet alle meningen van alle in de SES-en meetellen. Rudy verwijst hier naar 5 case studies van Brian Walker en David Salt over wat waar het best werkt voor het bewaren van 'natural resources'. Blijkbaar is de belangrijkste variabele: 'inspirerend leiderschap' omdat deze mensen de geheugenfunctie van een systeem opnemen. 'Wijze mensen' die een tegengewicht geven voor de 'teenage boys economics'. Les: "Ken je geschiedenis.
- × Jürgen: Hoe maak je wenselijke toestanden veerkrachtiger?
- × Rudy: Dat zullen we moeten uitzoeken. Dit is een kwestie van leren. "Durf leren!" We kunnen heel veel leren van spreekwoorden, verhalen, mythologieën,... (volkswijsheden). Naast 'ken je ecologie' is ook 'ken je geschiedenis' een belangrijke les. Mensen hebben altijd al de belangrijkste wijsheden doorgegeven. Experts hebben een plaats, maar kunnen niet 'de ultieme kennis' leveren. Ook verhalen kunnen hierin een plaats hebben. Zoals een verhaal van de industriële revolutie als een revolutie vanuit machtsvoegpunt, vanuit geschiedkundig oogpunt, materiaalgebruik oogpunt, enz.
- × Frank: EDO vertrekt vaak van de idee dat duurzaamheidsvraagstukken best vanuit 4 dimensies benaderd worden: Wat is het probleem? Waarom? Waar willen we heen? En hoe kunnen we daar geraken? Ik experimenteer hiermee met mijn studenten, o.m. naar aanleiding van de problematiek van piekolie. Ik probeer op die manier veerkracht denken te vertalen in didactische processen die bij jongeren iets teweegbrengen op vlak van transitiedenken op lange termijn op vlak van scenario-denken enz. Hoe brengen we dit 'veerkracht denken' naar de praktijk?
- × Rudy: Op vlak van EDO is dat vaak experimenteren en dan voelen: "daar doe ik mee verder" als het werkt. We proberen momenteel het theoretische concept te vertalen in heel concrete verhalen van bij ons. In het onderwijs experimenteren we in de ene klas met een soort parlementaire discussie over een of ander thema. Daarna volgt er een discussie in een andere klas waarbij iedereen over diezelfde kwestie spreekt vanuit een totem (aarde, water, eekhoorn,...). Beide discussies

worden opgenomen en de resultaten worden besproken. De discussies verschillen enorm. Of een activiteit met eenzelfde groep waarbij in de voormiddag een thema wordt gelanceerd dat op video wordt opgenomen waarbij discussie wordt gevoerd vanuit een 'vrije markt democratie' en in de namiddag deze discussie wordt overgedaan vanuit een 'aarde democratie' en elke student verschillende rollen krijgt (jij bent baby, jij bent gras, jij bent ouderen, ...). Nadien ga je vergelijken door de twee opnames te vergelijken. Conclusie van de vergelijking was: "there was a lot to unlearn".

- × Rudy: Scenario-denken in de praktijk brengen is heel moeilijk. Het is een hele kunst om het scenario-denken te laten zijn wat het is. Het is een uitdaging om iemand zo ver te krijgen dat iemand zijn wereldbeeld opzij zet en anders gaat kijken en denken. Maar als het lukt, dan smeedt het banden en worden relaties hersteld.
- × Tom: Misschien is het probleem dat we vertrekken vanuit waar we uiteindelijk naartoe willen en via het scenario-denken dat verhaal proberen brengen. Als organisatie die jongeren bereikt willen we impact hebben, een beetje zoals aan sociale marketing doen.
- × Rudy: Het is belangrijk openheid te creëren zodat mensen even hun eigen wereldbeeld opzij schuiven en iets vanuit een ander perspectief te bekijken. De relaties binnen een groep zijn heel belangrijk.
- × Tom: Globelink vertrekt meestal vanuit een probleemstelling om jongeren iets bij te brengen. Wat er voor ons toe doet, is hoe ze hiermee aan de slag gaan in hun eigen leven. We willen uiteindelijk dat ons verhaal impact heeft.
- × Rudy: Er moet wellicht altijd een link zijn tussen wat er gezegd wordt en wie er in het proces betrokken zijn. Dit doe je door linken te maken tussen wie er zit en waarover het gaat. Dat jongeren plots beseffen: "het belangt ons aan". Mensen steunen alleen maar wat ze zelf creëren. Als ze het gevoel hebben dat een verhaal hen aanbelangt, dan is het belangrijkste waarschijnlijk gebeurd. Rudy denkt hierbij aan een de dynamiek van een ruilspel: je geeft geld, iets waardevols af en je geeft het gewoon niet terug. Misschien moeten we 'de grond weer vruchtbaar maken en ons niets aantrekken van wat erop groeit'. "Peak soil" noemt dit, een grond die afneemt in vruchtbaarheid naar analogie met peak-oil.
- × Tom: Hoe kunnen we mensen het gevoel geven dat ze zelf aan problemen zoals piekolie iets kunnen doen?
- × Rudy: We moeten de aangeleerde hulpeloosheid afleren, de afhankelijkheid van experts. Niet inzetten op verandering maar inzetten op veranderbaarheid. Het is dan ook een illusie te denken dat je individueel iets kan doen aan dit soort problemen. Dit gaat niet zo van 'dat is het probleem en hier is de oplossing'.
- × Katrien: Ja, zoals bij heel wat traditionele educatieve activiteiten, zoals bv. een 'postentocht' in de natuur- en milieueducatie, worden de deelnemers heel erg geleid: ze moeten bepaalde stappenplannen volgen, instrumenten gebruiken, plaatsen bezoeken,... om daar iets te "onderzoeken" en die resultaten te vinden die de vormingswerkers bij voorbaat al voor ogen hadden. Worden op die manier niet de echte leerkansen om zelf iets te ontdekken, om te experimenteren, te blunderen,... teniet gedaan? Ook het mogen ontdekken dat je dingen niet zelf of alleen kan oplossen.
- × Rudy: Misschien leren mensen veel meer zonder handleidingen. Misschien biedt EDO/onderwijs hen een verkeerde handleiding voor hún leven. In veerkracht denken staat het zelfsturende van mensen erg voorop als een kernwaarde. Rudy denkt aan het voorbeeld van leren over straathoekwerk in Diest waarbij studenten van de bus afstappen en doen. "It takes a village to raise a child" (African proverb). Het is heel mobiliserend als mensen zich opgenomen voelen in een betekenisvol verhaal, zich zinvol deel voelen van een gemeenschap. Mensen moeten subject worden van hun eigen verandering in plaats van object van onze verandering. Maar: welke verandering?
- × Jürgen: Wat wordt bedoeld met 'het beheren van SESen'? Wie moet dat doen? En hoe moet dat? M.a.w. is dat iets voor Sociaal Werk?

- ✘ Rudy: Managen en beheren zijn moeilijke woorden als je ze moet vertalen naar het Nederlands omdat het te maken kan hebben met inspireren, beheren, beheersen, ook met stewardship of rentmeesterschap. Hier betekent beheren iets zoals 'zorg dragen voor'. In de literatuur heet het 'managing for resilience'. Als men in het Engels spreekt over 'natural resource management' van kapbossen kan 'beheren' het omgekeerde zijn van 'behouden' door brand- en pestbestrijding te doen. Aan het beheren van SESen zit ook een andere kant. Beheer heeft voor wat het sociale betreft voor ons ook een democratische kant. Maar beheer heeft vanuit de ecologische kant een andere dynamiek omdat de ecologische wetten leren wat je moet doen. De democratische kant kan voor iedereen iets anders betekenen maar de ecologische kan niet. Dus het is niet om het even. Als sociaal werk alle stakeholders samenbrengt waarbij 't *bij wijze van spreken* allemaal ecologische analfabeten zijn is 't niet om 't even in het beheren van SESen
- ✘ Katrien: 'Managen' en 'beheren' zijn toch ook wel problematische woorden. We moeten ervoor opletten dat alles op die manier niet als vrijblijvend en waardenvrij wordt voorgesteld. Als we willen zorgen dat de veerkracht verhoogt van wat wenselijk is – of wat wij wenselijk vinden – zal dat toch altijd ook gepaard gaan met een zekere strijd.
- ✘ Rudy: We moeten toch ook niet altijd alles zien in termen van strijd. Soms kan het ook op een andere manier. Als ik mijn studenten in de eerste les laat aanvoelen waarover het zal gaan, beseffen studenten, wiens kijk hoofdzakelijk economisch is, vanuit hun intuïtie dat er een ecologische crisis is en dat er iets aan het misgaan is. Ze beseffen dat als zij zo oud zijn als Rudy dat ze niet dezelfde kansen zullen hebben. Dat kan je zelfs economiestudenten die met een Mercedes naar de les komen doen aanvoelen. M.a.w. waarom strijd als het met prikkelen ook kan?
- ✘ Jef: Strijd kan heel concrete vormen aannemen. Er zijn veel factoren die heel bepalend zijn voor de ruimte die je krijgt, en daarvoor moet je soms strijden.
- ✘ Het hangt er dus vanaf welke ruimte je hebt om dingen te doen en niet aan de kant geschoven te worden. Onze sociale omgeving is er een waarbij alles een wedstrijd is: projectgelden binnenhalen, klimaatwijken presteren zus of zo en middelen die verdeeld worden tussen personeelsleden. 't Is allemaal eenzelfde verhaal. Er zijn creatieve oplossingen zoals in een groepsopdracht voor de banaba duurzame ontwikkeling die KHLeuven ontwikkelt. In plaats van concurrentie en prestatievergelijking tussen studenten kan evengoed zeggen " jullie zijn er allemaal door of er is niemand door". Naar analogie van een soort volwassenheidsproef voor Aboriginalkinderen die het woud worden ingestuurd met een opdracht die ze samen tot een goed einde moeten brengen. Waarom toezicht houden bij een examen?
- ✘ Laten we een rondje doen waarbij iedereen inbrengt wat de dingen zijn die hem/haar bezig houden in dit verhaal.
- ✘ Pieter: Juist, door dit voorbeeld probeer ik linken te leggen met waarmee we in ons onderwijs bezig zijn. Soms ben ik wel bang dat de tijd niet rijp is voor een ander verhaal. Ik blijf een beetje op mijn honger zitten hoe we dit kunnen vertalen naar sociaal werk. Deze vertaalslag concretiseren en betekenis geven naar collega's die andere vakken geven is een uitdaging waar we met deze groep van het Lerend Netwerk voor staan. Ik bekijk het ook een beetje vanuit het besef van verandering van onze eigen systemen waarop we grip op hebben zoals de studenten die we opleiden tot sociaal werkers.
- ✘ Greet: De uitdrukking 'verborgen inheemsheid' is bij sommige groepen misschien helemaal niet zo verborgen. Wat doen we met die SESen die nog wel heel verbonden zijn met de natuur?
- ✘ Rudy: Dat moeten onze gidsen zijn. Zij hebben kennis die wij kunnen gebruiken. Er zijn nog zo'n 350 miljoen inheemsen die meer dan 1000 jaar op 1 plaats wonen. Dat zijn onze laatste stukjes wijsheid.
- ✘ Mathijs: Het verhaal is bemoedigend omdat we met Globelink toch op een aantal vlakken wel goed bezig zijn, bv. door vanuit heel concrete, lokale initiatieven te

vertrekken om een groter verhaal, een bredere kijk te brengen. Dit roept echter geregeld weerstand op, wat wel moeilijk is om mee om te gaan. Misschien zit die weerstand meer bij onszelf als educatieve medewerkers, die een groep mensen wil begeleiden om anders te leren denken. Misschien moeten we hen meer zelf laten experimenteren en ons wat meer terugtrekken. We zitten op een bepaalde manier vast in hoe we zelf denken over sociaal-cultureel werk. We willen een lerende gemeenschap zijn.

- × Frank: We hebben de laatste jaren erg veel gedacht in termen van grenzen. Misschien kunnen we in onderwijscontexten meer gaan denken in termen van alternatieven, veerkracht. Dit was voor mij inspirerend.
- × Kathy: In plaats van vast te houden aan wat de wetenschap ons vertelt, kunnen we misschien beter zoeken naar manieren om van iedereen een wetenschapper/onderzoeker te maken. Hoe zijn we hier terechtgekomen? Maar hoe kunnen we dit concreet maken in vormingen? Misschien is onze eigen houding als vormingswerker wel het belangrijkste.
- × Katrien: Het is inderdaad misschien eerder de taak van sociaal(-cultureel) werkers om vragen in de groep gooien dan om steeds met de 'juiste' antwoorden klaar te staan. Mensen meer vragen laten stellen en leren vragen stellen.
- × Muriel: Dit vraagt van een sociaal werker misschien wel andere competenties. Zoiets kan je niet brengen met hapklaar materiaal. Nochtans wordt daar wel meestal om gevraagd. Vormingswerkers zouden misschien eerder gesprekken moeten faciliteren dan zelf een verhaal te brengen.
- × Rudy: Onze samenleving is niet in SESen georganiseerd, maar in thema's (Noord-Zuid, klimaat, fair trade,...). Hoe gaan sociaal werkers hiermee om? Zijn zij coaches van een SES of komen ze van buitenaf bepaalde thema's 'managen'.
- × Kathy: Dit heeft wellicht te maken met het feit dat we alles geprofessionaliseerd hebben en dat alle werk gebeurt tegen een loon.
- × We zijn bijvoorbeeld in sectoren en thematische georganiseerd en werken naast elkaar, terwijl we in SESen zouden moeten georganiseerd zijn. Je kan denken in termen van een rivierbedding.
- × Rudy: Ook met onze kijk op kennis, dus met universiteiten en hogescholen. "Wat zien we als kennis?" Een professor aan de universiteit zou moeten kunnen zeggen: de helft van mijn tijd (ben ik bezig met dingen die) pas ik toe in mijn straat. M.a.w. kennis zou weer meer gelinkt moeten worden aan de echte realiteit, aan wat er toe doet (cf. 'barefoot university' waarbij professoren 40 dagen in India van dorp tot dorp wandelen – niet om te gaan spreken maar om te gaan luisteren. Deze ervaring beïnvloedt wat ze doen omdat ze de link kunnen leggen met de echte realiteit Niet 'een' SES bestuderen, maar 'hun' SES.
- × Tom: Sociaal-culturele organisaties zouden meer moeten experimenteren en hun eigen ding doen. Dit zouden sociale bewegingen ook meer moeten gaan inzien, i.p.v. zich in te graven in het bestaande systeem. Ik mis momenteel dit engagement in het jeugdwerk en de ngo-sector. Veel organisaties lijken eerder bezig met hun eigen voortbestaan dan met een ruimer maatschappelijke verhaal. Dit vind ik een kwalijke evolutie.
- × Jürgen: Ik denk dat die dingen inderdaad toch wel aan het gebeuren zijn vandaag. Ik ben bv. aandeelhouder van een biogemeenschapsboerderij. Daar is dus toch één persoon opgestaan die de sprong gewaagd heeft en een aantal medestanders gevonden heeft. Mensen met heel verschillende achtergronden gaan daar nu samen hun groenten oogsten, praten met elkaar en met de boer,... en leren daar wellicht een en ander. Als leerkracht ben ik nog altijd geneigd om heel erg te gaan analyseren wat er nu eigenlijk geleerd wordt en hoe we dat allemaal gaan evalueren. Misschien moeten we dat soort denken inderdaad gaan loslaten.
- × Rudy: Leren is bijna hetzelfde als loslaten. Maar dat vraagt erg veel durf.
- × Jef: E-ducatie betekent letterlijk 'uit-leiden', weggeleiden van de vanzelfsprekendheden. Mijn ervaringen van de laatste jaren in het hoger onderwijs is dat we hier hoe langer hoe meer van afgeleid worden en vooral geacht worden mensen te gaan op-leiden tot wat we vooraf gedefinieerd hebben.

- x Rudy: We lijken nooit op te geven dat er ooit een ideale situatie komt en dat we enkel nog de weg daarnaartoe moeten leren vinden. Vragen als 'hoe verdelen we zo goed mogelijk de rijkdom?' zullen echter nooit definitief opgelost raken. Het blijft een continu zoeken naar hoe we daarmee omgaan. Wicked problems die een voortdurende vraag hebben: "Hoe doen we dit?" "Hoe gaan we ermee om?" Rudy verwijst hier naar Peter Senge: 2010 Systems Thinking in Action Conference. Gaat het om nieuwe dingen doen of problemen oplossen. "You have to do things because they make sense, not because it saves your ace". Veranderbaarheid is daarom belangrijker dan verandering. Er is ook een andere kijk op de dingen wanneer we 'problemen willen oplossen' dan wel 'een situatie proberen te creëren die goed is'. "Tamme vogels zingen over vrijheid, wilde vogels zingen".

Spelmethodieken als didactische werkvorm:

Zie ook bijlagen: literatuurlijst en Powerpoint-presentatie. Aanvullingen zijn welkom bij muriel.geldhof@lne.vlaanderen.be

Studenten van de KH Kempen maakten een presentatie van hun ervaringen met een aantal spelvormen. 'Energies' werd bv. heel positief geëvalueerd en is ook beschikbaar in het Nederlands. Ook interessant voor sociaal werk is 'Darfur is dying' en 'At-risk'. Daar worden vanuit het spel ook linken gelegd met de reële wereld. Ze hebben ook de methodiek van spelvormen in het algemeen geëvalueerd. Pluspunten vinden ze de interactiviteit, het feit dat beleving en informatie centraal staan, dat het 'bijblijft', een internationale dimensie heeft en diverse thema's behandelt. Minpunten zijn dat het individueel is, afhankelijk van technologie, tijdrovend en minder toegankelijk vanwege de Engelse taal. Als docent moet je hiervoor voldoende tijd geven en het wordt best ook gekoppeld aan een opdracht/groepswerk.

Pieter doet de suggestie om een seminarie- of eindwerk op te zetten i.v.m. spelvormen en studenten te laten onderzoeken wat dit kan betekenen in een educatief proces.

Tom waarschuwt ervoor dat zo'n spel op zich niet gezien kan worden als educatie voor duurzame ontwikkeling. Zoiets moet ingebed worden in een traject, een veel ruimer en langer proces. We moeten hier als lerend netwerk bewust mee omgaan. Pieter ziet dit eerder als een soort hulpbron, een soort opstart om aan te sluiten bij hun leefwereld. Dus niet als methodiek op zich maar als onderdeel van een project waarbij 'voorzorg' en 'nazorg' is. Het kan ook aanvullend gebruikt worden bij bestaande werkvormen.

Rudy verwijst naar het 'systems thinking playbook' (Meadows & Sweeney). Daarin worden heel eenvoudige inzichten uit het systeemdenken op een speelse manier overgebracht. De debriefing is hierbij het belangrijkste.

Bijeenkomsten 2011-2012

Dit was de laatste bijeenkomst die we dit academiejaar voorzien hadden. Frank vraagt of we niet in een afrondende bijeenkomst nog een reflectie kunnen brengen over het Intensive Programma dat de Arteveldehogeschool, KATHO en de KH Kempen in april organiseren over sociaal werk en DO. Pieter stelt voor dit te koppelen aan de inhoudelijke invalshoek rond de vraag wat een krachtige leeromgeving voor DO kan zijn. Rudy suggereert om ook de verschillende internationale perspectieven aan bod te laten komen. Frank denkt ook dat de deelthema's waarrond studenten werken boeiend kunnen zijn. Pieter deelt mee dat op 7/4 hierover een open congresdag plaatsvindt in Kortrijk. De leden van het lerend netwerk zijn hierop zeker welkom. We organiseren hierover nog een extra bijeenkomst (in mei?) en kunnen dan ineens of en hoe we volgend academiejaar met dit lerend netwerk verder gaan.

Varia

Pieter deelt mee dat van 12-16 juni een 'sustainability summit' voor docenten sociaal werk plaatsvindt in De Hoge Rielen. De leden van het lerend netwerk zijn welkom.

Jef meldt dat er op 3 maart in Gent nog een boekvoorstelling van 'Een veerkrachtige samenleving' plaatsvindt. Katrien bezorgt de uitnodiging hiervoor nog aan de leden van het Lerend Netwerk.

Tijdens de ENSACT-conferentie in Brussel in april wordt de werking van het lerend netwerk gepresenteerd. Katrien, Tiny (Globelink), Pieter en Jo (Arteveldehogeschool) maken hiervoor een presentatie.